

Tonko Maroević

POTENCIJALNOST POVIJESTI

MATKO MEŠTROVIĆ, *Od pojedinačnog općem*, Zagreb, DAF, 2005., 354 str., ISBN 953-6956-03-9

Da knjiga likovnih kritika doživi drugo izdanje slučaj je bez presedana, ne samo u našim uvjetima. Ipak, to se zbilo sa zbirkom likovnih osvrta i eseja, prikaza izložbi i programatskih tekstova kritičara Matka Meštrovića. Knjiga *Od pojedinačnog općem* prvi put je tiskana 1967. godine u izdanju zagrebačke Mladosti u iznimno uglednoj kolekciji *Biblioteke izabranih eseja* (u kojoj su, uzgred budi rečeno, objavljene i studije tako reprezentativnih autora kao što su Rodin i Valery, Read i Clark, Baudelaire i Venturi, Lhote i Loos). Popraćena nizom instruktivnih i pobudnih ilustracija, opremljena strogo crno-bijelo s Richterovom skulpturom na naslovnici, Meštrovićeva kritička aktiva jednoga značajnog petoljeća (1959.-1964.) doista je imala i zadobila posebno značenje.

Nedavno okupljanje likovnokritičkih salda Radoslava Putara i Miće Bašičevića, kao i retrospektivno-nostalglično osvrtnje na pedesete godine u hrvatskoj umjetnosti možda su mogle usputno stimulirati i reprint Meštrovićeve knjige, ali ona svoju motivaciju nalazi i s onu stranu dokumentiranja određene epohe. Naime, Putar i Bašičević su jamačno snažnije ponijeli teret otvaranja puteva modernosti nakon socrealističke cezure i tradicionalističke ustajalosti (uostalom, startali su znatno ranije i mnogo ustrajnije pratili domaći kontekst), dok je Matko Meštrović stigao na poprište kad je enformel

bio i u nas već etabliran, a geometrijska apstrakcija također pokazivala znakove zasićenja. Utoliko je on svoj primarni zadatak shvatio ne samo kao dijagnozu stanja nego i kao stimuliranje promjena da se nadmaši ograničenje trenutka. Ne oduzimajući spomenutom kritičkom paru zasluge i vrijednost angažmana (dapače, mnogo veću konkretnost kritičkog uloga), neosporno je da Meštrovićevu poziciju karakterizira naglašeniji aktivizam, određenija socijalna perspektiva i veća sklonost prema teorijskom uopćavanju.

Osim toga, Meštrović je otprve težio prema izlasku iz lokalne, regionalne, pa i nacionalne perspektive (da ne kažemo: zatvorenosti), te je svoje iskustvo gradio na univerzalnim, kozmopolitskim primjerima. Kao kritičar je paralelno pratio i II. Documentu u Kasselu i XXX. Biennale u Veneciji i XII. Triennale u Milanu i II. Biennale mladih i V. Bijenale grafike u Ljubljani i Salon 61 u Rijeci i Oktobarski salon u Beogradu. Njegovi izvještaji s tih manifestacija sve su prije nego li objektivne i ravnodušne registracije izložaka, čak se osvrće na iznimno mali broj karakterističnih radova dok glavnu pažnju posvećuje radnim uvjetima i idejnim postulati- ma s pomoću kojih bi se moglo krenuti naprijed, izaći iz slijepe ulice subjektivizma.

Naslov koji je Meštrović dao svojoj knjizi svojevrsan je manifest potrebe da umjetnost

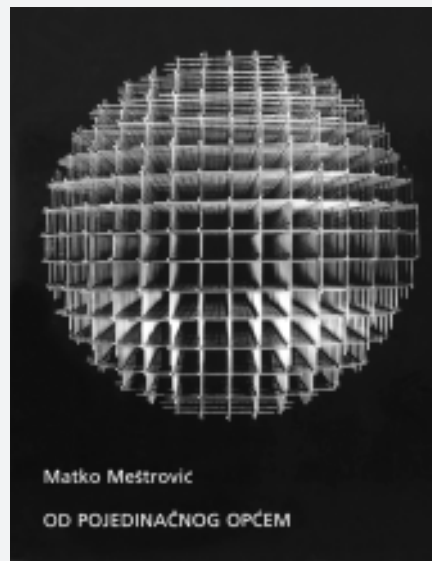
bude, postane mjesto autentične ljudske slobode, ali i prostor odgovornosti prema kolektivnim zahtjevima kako bi se premostio rascjep između tehnike i imaginacije, između znanosti i intuicije, između materijalnosti i čežnje za ljepotom, pa na neki način i između estetike i etike. Utoliko nije čudno što je svoje pisanje brzo uložio u tumačenje i propagiranje pokreta Nove tendencije, što je svoju energiju projektivno investirao u utopiju artistskog scijentizma, što je iz izolacije galerijskog elitizma potražio puteve prema urbanizmu i arhitekturi rješavanja elementarnih zahtjeva življenja. Od nezadovoljavajuće empirije krenuo je prema sirenskim glasovima društveno-kritičke ideologije, što je u svijetu umjetnosti pretpostavljalo nastavljanje na baštinu Bauhauusa, oslanjanje na krugove vizualnih istraživača i podržavanje konstruktivističko-serijalnih planerskih zahvata u politici stambene izgradnje.

Knjigu Matka Meštrovića *Od pojedinačnog općem* imao sam priliku ne samo pročitati u prvom njezinom izdanju, nego je i promptno prikazati. Pod naslovom *Razlozi opredjeljenja (Slobodna Dalmacija, Split, 14.IX.1967.)* nastojao sam ukazati na idejne premise, na prevlast nezadovoljstva postojećim u svrhu slutnje budućnosti. Sve ono što je iz povijesti kritičar htio prihvatiti uglavnom je nosilo makar zno potencijalnosti, sjeme obećanja, pa je njegovo viđenje nužno voluntarističko, a njegovo razmišljanje svjesno utopističko i radikalno.

Zahvalan sam sudbini na prilici da knjigu, nakon gotovo četiri desetljeća, ponovno uzmem u ruke, prelistam je i čitateljski na više mjesta provjerim. Svojega prethodnoga prikaza ne bih se ni sad odrekao, no moram priznati da je, valjda pod utjecajem zahtjevnoga predmeta-predložka, preopćenit i apstraktan. Naravno, nisam ni onda dijelio maksimalizam Meštrovićevih stavova, nisam vjerovao u strogi scijentizam "novotendencijaške" pragme, ali

sam s poštovanjem pratio piščevo strastveno zalaganje za racionalan pristup (uostalom, to ga je uskoro i odvelo od likovnokritičkog prostora u pravcu sociologije kulture i istraživanja medija).

Indikativno je jednom rečenicom osvjetliti Meštrovićev odnos prema vremenu u kojemu je djelovao. Pišući 1961. on ga karakterizira kao "bizarno, varljivo i zbunjujuće", odnosno čitavom artiljerijom negativnih određenja, kao "nedohvatno, nedogledno, neobuhvatljivo, neprilično, neblagodano i nedobrosto". Nije čudno stoga da zapravo zazire od puke aktualnosti i utjehu traži u sređenoj futurološkoj opciji. Ipak, osim svijetlih perspektiva i potmulih invektiva Meštrović nudi i zanimljive stavove specifično likovnokritičkog karaktera. Premda se knjiga nudi novim naraštajima

prvenstveno kao dokument evolucije mišljenja (a u tom je smislu primjeran pogovor ispisao Maroje Mrduljaš) za suvremenike i suputnike Meštrovićeva angažmana (među koje se neizbježno ubrajam) ona je poticajna kao povod mogućem preispitivanju - kako autorovih stavova, tako i naših vlastitih sudova i predra-suda.

Dakako, ne kanim na ovom mjestu načiniti autokritički striptiz. Erozija ideala i idealizma išla je paralelno s trošenjem poetičkih programa i zamorom samoga materijala, ali postojanje jačih idejnih orijentira omogućavalo je i bolje diferenciranje kriterija. Ako Meštroviću možemo zamjeriti na evolucionističko-darvinističkoj pravocrtosti, na jednosmjernoj progresivnosti, sebi i inima ne treba opraštati komfor lakog pluralizma, ugodu postmoderne krilatice: "anything goes." (naravno, pod uvjetom da iza toga stoji ekonomska podrška i medijski odjek, sofistička konstrukcija i kritički mandarinizam).

Vraćajući se meritumu Meštrovićeva likovno-kritičkog pisanja istaknut ćemo ovom zgodom njegovo prepoznavanje slikarstva 19. stoljeća i živo vrednovanje Ljube Ivančića. Razumjet ćemo njegove rezerve prema korpusu Babićeve monografske izložbe ili prema načinu prezentiranja Račićeva uloga. Privući će nas njegovo svojevrsno preferiranje Legerova primjera

ispred jače kanoniziranih vrijednosti Picassa i Braquea. Složit ćemo se s apostrofiranjem Gattina i Viriusa, no nećemo (ipak) podijeliti skepsu povodom Stančića i Kulmera. Veselit će nas brzo prepoznavanje Šuteja i Knifera, naći će nas suglasnima konsakracija Petlevskoga i Glihe. Ne trebamo pak trošiti riječi oko Meštrovićevih favorita kao što su Vasarely i Morellet, Enzo Mari ili pariška Grupa za vizualna istraživanja, jer je apologija i interpretacija njihova djelovanja temeljan uvjet njegova kritičkog zagovaranja uopće.

Ni u ovom novom čitanju nisam se posebno pozabavio arhitektonsko-socijalnim dimenzijama, premda su one čak dominantne u Meštrovićevu kritičkom razvoju. Ali i razgovor o presjecištu tradicionalnijih medija i ideološkog supstrata može dovoljno ukazati na karakter piščeva uloga, na mjesto u likovnokritičkoj povijesti druge polovice dvadesetoga stoljeća.